

جایگاه یک دانشگاه علوم انسانی و اجتماعی در جهان امروز

ماندانا تیشه یار

معاون پژوهشی دانشگاه علامه طباطبائی

دانشگاه نهادی تمدن ساز است. بزرگترین تمدن های جهان در طول تاریخ، مهمترین مراکز دانشگاهی را در دل خود جای داده اند و بر پایه دانش گرد آمده در این مراکز، بنیان های پیشرفت و توسعه در حوزه های فناوریانه را گذاشته و مدیریت امور اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی را در جوامع گوناگون پیش برده اند. تصور ساختن یک تمدن بدون داشتن مراکزی برای پژوهش و آموزش در سطح عالی و در قالب نهادی همچون دانشگاه، ناممکن می نماید.

مطالعه عملکرد نهادهای علمی در دوران باستان همچون دانشگاه شانگیانگ^۱ (به معنای مدرسه عالی) و دانشگاه سلطنتی نانجینگ^۲ و آکادمی های شویوان^۳ در چین، دانشگاه قسطنطنیه در امپراتوری بیزانس در روم، دانشگاه های نالاندا^۴ در بهار و راتناگیری^۵ در اورپسای هندوستان، دانشگاه گندی شاپور در دوره جهانشاهی ساسانیان در ایران، آکادمی در دوران افلاطون در آتن، دانشگاه الازهر در مصر، نظامیه ها در بغداد، نیشابور، قاهره، اصفهان، بلخ، هرات، آمل و دیگر شهرهای بزرگ اسلامی و دانشگاه سنکور^۶ در غرب آفریقا، همگی گویای کارکرد پر اهمیت این نهادهای علمی در تربیت کارگزاران سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی برای اداره امور و پیشبرد برنامه های توسعه در تمدن های مناطق گوناگون جهان برای سده های متمادی و نیز بهره مندسازی جوامع از دستاوردها و ابتکارهای علمی و فناوریانه برای بهبود شیوه زیست مردمان روزگار خود هستند.

یکی از کارویژه های دانشگاه در عصر نوین نیز بر ساختن هویتی تازه و شکل دادن به تمدن دوران مدرن در جوامع گوناگون و در سطوح ملی، منطقه ای و بین المللی بوده است. از این رو، می توان دید که بین المللی شدن دانش و گسترش روابط میان دانشگاهیان جهان، به یکی از ویژگی های این دوران، به ویژه از نیمه دوم سده بیستم میلادی تا به امروز بدل شده است. در این میان، شماری از دانشگاهیان توانسته اند با در انداختن طرحی نو بر بنیان ضرورت ها و نیازهای جامعه مدنی و توانمندی های

^۱ Shangyang

^۲ Nanjing

^۳ Shuyuan

^۴ Nalanda

^۵ Ratnagiri

^۶ Sancore

سیاسی و اقتصادی در دسترس، کارکردهای نوینی برای نهاد دانشگاه تعریف کرده و در سطوح تازه ای از تمدن سازی در جهان امروز پیشگام باشند.

در این یادداشت کوشش می شود نشان داده شود که چگونه یک نهاد علمی مانند دانشگاه علامه طباطبایی می تواند به یک نهاد تاثیرگذار و پیشرو در حوزه های گوناگون زیست اجتماعی بدل شود و مرجعیت علمی در حوزه علوم انسانی و اجتماعی را به دست آورد و به عنوان یک اتاق فکر برای حل مسایل اجتماعی در سطوح ملی، منطقه ای و بین المللی، راهبری جهان پیرامون خود را در حوزه های گوناگون به دست گیرد.

راست است که جهان دانش، پرشتاب در حال تغییر است و نمی توان با ابزار و روش های کهن به نوآوری ها و پیشرفت های تازه دست یافت. از این رو، همانند دیگر حوزه های دانش، در زمینه علوم انسانی و اجتماعی نیز نیازمند بازنگری در روش های تولید دانش و بهره گیری از ایده های نوآورانه هستیم. امروزه برای آنکه یک دانشگاه علوم انسانی و اجتماعی تراز اول داشته باشیم، باید از تازه ترین ابزار آموزش و پژوهش بهره بگیریم. هوش مصنوعی جهان ما را به دو پاره پیش و پس از پیدایش خود تقسیم کرده و با کارکردی دوگانه، مزایا و معایب بسیاری را به جوامع بخشیده است. بهره مندی از امکانات این فناوری نوین، بی تردید می تواند افق های تازه ای از مطالعات در حوزه های گوناگون علوم انسانی و اجتماعی را بگشاید.

در زمستان ۱۴۰۳، دانشگاه علامه طباطبایی توانست در فراخوان معاونت علم و فناوری ریاست جمهوری برای ساخت دستیار هوش مصنوعی برای وزارتخانه ها، جزو معدود دانشگاه های برگزیده کشور باشد و امکان ساخت دستیار هوش مصنوعی وزارت اقتصاد را به دست آورد. اگرچه علت نخستین واگذاری این کلان پروژه به دانشگاه ما، سنت دیرینه مطالعات مکتب های گوناگون اقتصادی در دانشکده اقتصاد بود، اما تشکیل کارگروهی متشکل از استادان و دانشجویان دانشکده های مدیریت، اقتصاد، علوم ریاضی و رایانه و حقوق و علوم سیاسی و کار مستمر طی ماه های اخیر، سبب شده است که اینک پروژه دانشگاه ما هم از نظر محتوایی و هم فنی در میان برترین پروژه های اجرا شده در کشور جای داشته باشد.

در این میان، با بهره گیری از فرصت پیش آمده برای طراحی دستیار هوش مصنوعی وزارت اقتصاد و بودجه ای که برای اجرای این پروژه اختصاص داده شده، راه اندازی مرکز هوش مصنوعی در علوم انسانی از بهار ۱۴۰۴ در دانشگاه ما در دستور کار قرار گرفته و امید می رود که از پاییز ۱۴۰۴ فعالیت های خود را به طور رسمی آغاز کند. برنامه های این مرکز در دو بخش تدوین شده اند؛ نخست آموزش گسترده استادان، دانشجویان و کارشناسان دانشگاه برای بهره مندی از امکانات آموزشی و پژوهشی که هوش مصنوعی می تواند در اختیار ایشان بگذارد تا هم در شیوه های نوین آموزشی و هم در روند اجرای پژوهش ها از آن استفاده کنند و

هم امکان ایده پردازی های تازه تر را برایشان فراهم آورد. دوم آنکه، بتوان از ظرفیت دانشی و توان تحلیلی استادان و پژوهشگران این دانشگاه برای پاسخ به پرسش های بنیادین درباره تاثیر این ابزار نوین بر زندگی جوامع از منظرهای گوناگون فلسفی، اخلاقی، حقوقی، الهیاتی، اجتماعی و فرهنگی و راه های قاعده مند سازی استفاده از آن به گونه ای که آسیب کمتری به بنیان های جوامع وارد سازد، پاسخ های درخور یافت و در اختیار نهادهای علمی و اجرایی در درون و بیرون از کشور گذاشت.

از سوی دیگر، امروزه استفاده از ابزارهای نوین فنی و مهندسی برای انجام محاسبات و تحلیل کلان داده ها، زمینه ورود مطالعات علوم انسانی و اجتماعی به عرصه های تازه ای از پژوهش ها را فراهم آورده است. آنچه که از آن به عنوان «آزمایشگاه» نام برده می شود، با تعریف سنتی از آن که بیشتر در عرصه های مهندسی و پزشکی کارآیی داشت، تفاوت چشمگیری پیدا کرده و اینک در بسیاری از دانشکده ها و مراکز علوم انسانی و اجتماعی از اصطلاح آزمایشگاه برای نام بردن از ابزار فناورانه در مطالعات درباره کلان موضوعات پیچیده همچون مهاجرت، انتخابات، آسیب های اجتماعی، روندهای اقتصادی، شبیه سازی در حوزه های حقوقی، سیاسی، روانشناسی، مطالعات زیانسناسی و مانند اینها استفاده می شود.

در سال های اخیر در برخی دانشکده های دانشگاه علامه طباطبائی با جذب بودجه هایی از نهادهای اجرایی، برخی وسایل مورد نیاز خریداری و آزمایشگاه هایی برپا شده است. با اینهمه، این امر به ارایه پژوهش های نوین هنوز چندان کمکی نکرده و ما هنوز در گام های نخست استفاده از این ابزار نوین هستیم. برای ورود هرچه بهتر به این عرصه تازه مطالعاتی، نیازمند همفکری در سطح دانشکده ها و پژوهشکده ها برای نصب و تعمیر تجهیزات خریداری شده، اصلاح شیوه های جذب بودجه در سطح دانشگاه، و برگزاری کارگاه های آموزشی برای آشنایی استادان و دانشجویان با شیوه های کاربرد این دستگاه ها در پژوهش ها هستیم. در این زمینه، کوشش برای راه اندازی اداره آزمایشگاه ها در معاونت پژوهشی دانشگاه، با هدف اجرای امور یاد شده و نیز کمک به طراحی آزمایشگاه های ملی در حوزه علوم انسانی و اجتماعی برای جذب کمک های مالی بیشتر از نهادهای ذیربط، در حال انجام است.

یکی دیگر از مهمترین راه های شکوفایی ایده ها و نوآوری ها، فراهم آوردن محیط علمی پویا و ایجاد انگیزه برای مطالعه و شکل دادن به فضاهایی برای زیست دانشگاهی بهتر است. دانشگاه ما به واسطه پیشینه تاریخی خواندنی اش، از جمله نهادهای علمی است که در جای جای کلان شهر تهران گسترده شده است. اگرچه در نگاه نخست این پراکندگی می تواند نقطه ضعفی به شمار آید که از انسجام درونی دانشگاه بکاهد یا هزینه های بیشتری را برای ارایه خدمات به بار آورد، اما این امر در دل خود فرصت های تازه ای برای تعامل خانواده علمی یک دانشگاه علوم انسانی با جامعه و محیط پیرامونش پدید می آورد. ما نیازمند فراهم آوردن فضاهایی دلچسب و امکانات رفاهی برای افزایش ساعات حضور استادان و دانشجویان در محیط دانشکده ها و پژوهشکده ها هستیم. هرچقدر زمینه های گفتگو فراهم تر باشند، امکان میل به همکاری علمی و انجام پژوهش های نوآورانه و تشکیل یک «جامعه

روشنفکری دانا و پویا» در درون دانشگاه بیشتر خواهد بود.

از دی ماه ۱۴۰۳ کتابخانه مرکزی دانشگاه ساعت فعالیت خود را افزایش داده و تا ۹ شب به ارایه خدمات به پژوهشگران می پردازد. برای نخستین بار، این کتابخانه در تعطیلات تابستانی مردادماه ۱۴۰۴ نیز همچنان باز ماند و محل رفت و آمد شماری از استادان و دانشجویان بود. این برنامه می تواند در کتابخانه های بیرون از پردیس مرکزی نیز اجرا شود. برگزاری دوره های کتابخوانی یا نشست های رونمایی و نقد تازه های کتاب، و یا کارگاه های آموزشی، می توانند انگیزه های بیشتری برای آنکه دانشجویان در کنار استادان ساعات بیشتری را در کتابخانه های دانشگاه بگذرانند، فراهم آورند. در این زمینه، کوشش شده است تا با تشکیل شورای کتابداران، برنامه ریزی های تازه در آستانه ترم پاییز ۱۴۰۴ انجام شوند. راه اندازی نخستین کافه کتابخانه در پردیس مرکزی نیز از جمله برنامه های بیست که در چند ماه اخیر پیگیری شده است.

از سوی دیگر، هم اکنون بیش از یک سوم دانشجویان ما در خوابگاه های دانشگاه اقامت دارند. برنامه ریزی برای استفاده از فضاهای خوابگاهی و اجرای برنامه های علمی و فرهنگی و نشست های گفتگویی درباره موضوعات گوناگون اجتماعی و فعالیت های جمعی برای تمرین کار گروهی در این محیط ها، می تواند یکی دیگر از فرصت های انگیزه بخش برای افزایش روحیه نشاط و زیست بهتر دانشجویی باشد و خوابگاه ها را به بیدارگاه ها تبدیل نماید.

در زمینه شکل دهی به هویتی مشترک میان خانواده بزرگ این دانشگاه، برنامه ریزان بخش روابط عمومی و حوزه ریاست، با بازطراحی لوگوی رسمی و درج تاریخ راه اندازی قدیمی ترین نهاد زیرمجموعه دانشگاه و تعیین شعار دانشگاه «به یزدان گرای و به دانش فزای» و تعیین رنگ های نماد دانشگاه در مراسم های رسمی، گام هایی در این زمینه برداشته اند. برنامه ریزی برای انتشار نشریه دانشگاه که به صورت هفتگی منتشر شود و دانشجویان، استادان و کارمندان را از آخرین اخبار و برنامه های دانشگاه آگاه سازد، راه اندازی کانون دانش آموختگان دانشگاه به دو صورت حقیقی و مجازی، طراحی سایتی چند زبانه برای معرفی دستاوردهای علمی دانشگاه و ویژگی های هر یک از بخش های زیرمجموعه آن و اعلام اهداف و برنامه ها به طور کامل و روزآمد، اجرای برنامه های خوش آمدگویی به دانشجویان تازه وارد، تولید محصولاتی مانند نوشت افزار، کیف، لباس و غیره با نمادهای دانشگاه، برگزاری نشست های صمیمانه میان اعضای بخش های گوناگون دانشگاه، فراهم آوردن فضاهای تعاملی دوستانه در محیط هایی مانند کافه، رستوران، کتابخانه، فضاهای ورزشی و دیگر مکان ها برای افزایش کیفیت زیست علمی و اجتماعی در دانشگاه، فراهم آوردن زمینه حضور اعضای دانشگاه در مسابقات و جشنواره های علمی ملی و بین المللی و معرفی دستاوردها و جوایز به دست آمده به روش های گوناگون، طراحی برنامه هایی برای داشتن دانشگاهی دوستدار محیط زیست و مبتنی بر ایده های توسعه پایدار و راه اندازی تلویزیون اینترنتی دانشگاه از دیگر اقداماتی هستند که از سوی معاونت ها و مدیریت های گوناگون در دست اجرا می باشند و می

توانند ارتباط خانواده دانشگاه را با دانش آموختگان و دیگر استادان و پژوهشگرانی که برای دوره ای با آن همکاری داشته اند، تداوم بخشند.

در معاونت پژوهشی نیز در این زمینه دو پروژه در حال پیگیری است؛ نخست، تدوین تاریخ شفاهی هر یک از دانشکده ها با کمک استادان پیشکسوت و دوم، راه اندازی بخشی به نام اداره برگزاری نشست های علمی که از استادان، پژوهشگران و چهره های سرشناس بین المللی مانند سفراء وزیران، نمایندگان مجلس، نخست وزیران، روسای جمهور، روسای نهادها و سازمان های بین المللی و دیگر مقامات عالی از سراسر جهان دعوت به عمل آورد تا در نشست های تخصصی شرکت کرده و دیدگاه هایشان را با استادان و دانشجویان این دانشگاه به اشتراک بگذارند. اغلب این نشست ها به صورت آنلاین در فضای مجازی در دسترس همگان خواهند بود.

ما همچنین ظرفیت برگزاری دوره های آموزشی مشترک کوتاه و بلندمدت به دو صورت حضوری و آنلاین را با دانشگاه های معتبر ایران و جهان و صدور مدارک و گواهینامه های مشترک را داریم که باید با کمک دانشکده ها و پژوهشکده ها برنامه ریزی های لازم را در این زمینه به انجام رسانیم. برگزاری مدرسه های فصلی از جمله موضوعاتی است که در همین چهارچوب با معاونین پژوهشی و روسای پژوهشکده ها در میان گذاشته شده و امیدواریم که از آغاز سال تحصیلی جدید شاهد برگزاری این مدرسه ها باشیم.

اما پویایی علمی در فضای دانشگاهی می تواند فراتر از حضور اعضای دانشگاه باشد. در برخی از برنامه های علمی و ادبی دانشکده ادبیات، شماری از اهالی فرهنگ دوست محله های اطراف نیز مشارکت می کنند. از دانشکده اقتصاد و پژوهشکده اقتصاد نیز دعوت شده که با برگزاری دوره هایی مانند «افزایش سواد اقتصادی» امکان حضور شهروندان در این بنای تاریخی و زیبا در مرکز شهر را فراهم آورند و کمک کنند که ارتباط مستقیم تری میان اقتصاددانان و مردم برقرار شود. چند سال پیش، ایده راه اندازی کلینیک حقوقی در دانشکده حقوق و علوم سیاسی مطرح و تا اندازه ای پیاده سازی شد. اگرچه فعالیت های این کلینیک چندان گسترش نیافته، اما این ایده خوب ظرفیت آن را دارد که خدمات حقوقی در حوزه های گوناگون را به شهروندان و سیاستگذاران ارائه دهد.

از سوی دیگر، جنگ ۱۲ روزه به ما نشان داد که تا چه اندازه جامعه نیازمند آگاهی برای شناخت اخبار درست از نادرست، افزایش تاب آوری خانواده ها در شرایط بحرانی و راه های حفظ آرامش کودکان و کهنسالان در برابر دشواری ها است. دانشکده هایی مانند علوم اجتماعی، ارتباطات، روانشناسی، الهیات و تربیت بدنی می توانند محافلی علمی برای برگزاری کارگاه ها، تولید پادکست ها، اینفوگرافی ها و کلیپ ها و راهنمای جامعه برای افزایش تاب آوری در برابر انواع بحران ها باشند. بی تردید یک دانشگاه علوم انسانی و اجتماعی، مسوولیت اجتماعی سنگین تری نسبت به دیگر دانشگاه ها در برابر آنچه در جامعه رخ می دهد بر دوش دارد و

شمار زیادی از استادان و دانشجویان دانشگاه ما در ماه های اخیر نشان دادند که چگونه آگاهانه و مسوولانه به تعهد خود در قبال جامعه عمل می کنند.

در واقع، به نظر می رسد که دانشگاه ما در بخش های گوناگون خود این ظرفیت را دارد که به اتاق فکر جامعه و دولت تبدیل شده و نقش بازوی مشورتی نهادهای تصمیمگیر در موضوعات کلیدی کشور را عهده دار باشد. در دوره جدید دانشگاه، ایده «دانشگاه علامه طباطبائی؛ دانشگاهی با رویکرد حل المسایلی» سرلوحه بسیاری از اقدامات در ماه های اخیر بوده است. راه اندازی «مرکز مطالعات مهاجرت» که با هدف بررسی آسیب ها و فرصت های مهاجرت از/به ایران و ارایه راهکارهایی برای طراحی درست حکمرانی در حوزه مهاجرت راه اندازی شده، پیگیری راه اندازی رشته «کارشناسی ارشد مطالعات مهاجرت» با همکاری پژوهشگاه مطالعات فرهنگی، اجتماعی و تمدنی برای نخستین بار در ایران، راه اندازی «مرکز بین المللی مطالعات افغانستان» که با همکاری دانشگاهیان دو کشور فارسی زبان و به صورت خودگردان اداره می شود، تدارک برای راه اندازی «آزمایشگاه انتخابات» با همکاری وزارت کشور و با رویکردی میان رشته ای، تدارک برای راه اندازی «مرکز نوآوری اقتصاد محتوا» و «مرکز نوآوری فین تک» با همکاری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و تدارک برای راه اندازی «پژوهشکده دولت پژوهی» با هدف انجام مطالعات در زمینه حکمرانی خوب در عرصه های گوناگون اداره کشور، نمونه هایی از اقدامات انجام شده برای ایفای نقش یک «دانشگاه جامعه محور» بوده اند.

بی تردید هنوز ظرفیت های بسیاری در دانشکده ها و پژوهشکده ها برای راه اندازی مراکز فکری و اجرای برنامه های گوناگون در حوزه های تخصصی هست که می توان برای آغاز به کار هر یک از آنها برنامه ریزی کرد. رویکرد بلندمدت در اجرای این برنامه ها آن است که دانشگاه ما به محلی برای رفت و آمد نه تنها استادان و دانشجویان از سراسر ایران و منطقه و دیگر کشورها بدل شود، بلکه جایی برای گفتگوی میان مدیران عالیرتبه و دیپلمات های ارشد با اقتصاددانان، جامعه شناسان، حقوقدانان، سیاستمدان، اصحاب رسانه، ادیبان و دیگر اندیشمندان باشد.

گسترش همکاری های علمی با دیگر نهادهای همتا در کشورهای همسایه و مناطق پیرامون در گام نخست و گسترش این همکاری ها با دیگر کشورها و مناطق جهان در صورتی که زمینه آن فراهم آید، از جمله دیگر اموری است که می تواند به تبدیل دانشگاه به یکی از قطب های مطالعات علوم انسانی و اجتماعی در عرصه بین المللی یاری رساند. راست است که تربیت مدیران شایسته برای آینده کشور، از دل همین گفتگوها و آمدوشدها امکان پذیر است.

می دانیم که سرعت تحولات اجتماعی، سیاسی، امنیتی و اقتصادی در محیط منطقه ای ما بسیار بالاست و جوامعی می توانند از درون این دوره گذار به سلامت بیرون آیند که در مطالعه روندهای آینده و برنامه ریزی برای رویارویی با بحران ها پیشگام باشند. ما

تجربیات ارزشمندی از سال های پیش را در کارنامه دانشگاه داریم. در زمینه تداوم آموزش و پژوهش در شرایط بحرانی، دانشگاه علامه طباطبائی در دوره همه گیری بیماری کرونا، نخستین دانشگاه ایرانی بود که برنامه های علمی مشترک گسترده ای را در بستر فضای مجازی با مخاطبانی از ایران و دیگر کشورهای جهان، به ویژه کشورهای مناطق پیرامون، به اجرا درآورد. تنها در سال ۱۳۹۹ تعداد ۶۰۲ برنامه علمی بین المللی (شامل کلاس درس، کارگاه، میزگرد، نشست تخصصی و همایش) به ابتکار استادان این دانشگاه در فضای مجازی برگزار شد و توانست زمینه ارتباط مستمر استادان و دانشجویان ایرانی با همتایانشان در دیگر کشورها را تداوم بخشد. این امر سبب شد که بنا به اعلام وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در ایران، این دانشگاه رتبه نخست برگزاری نشست های علمی و تخصصی بین المللی در سال ۱۳۹۹ را از آن خود کند و در زمینه راهبری علمی در حوزه مطالعات علوم انسانی و اجتماعی در سطح منطقه ای، جایگاه خود را ارتقا ببخشد.

با آغاز جنگ ۱۲ روزه اسرائیل علیه ایران نیز، در سومین روز شروع جنگ، هیات رییس دانشگاه تشکیل «شورای علمی امید» را تصویب و به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اعلام کرد. در حالی که شماری از استادان و دانشجویان در بخش های گوناگون و در عرصه های متفاوت شروع به خدمت رسانی به جامعه کردند، به طور مشخص ظرف دو ماه، در حالی که تعطیلات تابستان آغاز شده بود، ۱۲ نشست حل مشکلات کشور با حضور استادانی از دانشکده ها و پژوهشکده های دانشگاه ما و دیگر دانشگاه های بزرگ کشور و مشارکت تصمیم گیران در عرصه های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، حقوقی و مانند آن در دانشگاه تشکیل شد و توصیه های سیاستی در زمینه های گوناگون به دولت و وزارتخانه ها و ارگان های مربوطه فرستاده شد. هدف از اجرای این برنامه فشرده، همفکری میان دانشگاهیان و تصمیمگیران بود تا نشان داده شود که چگونه یک دانشگاه می تواند در سیاستگذاری کارآمد در شرایط بحرانی، به یاری نهادهای اجرایی بیايد و با ارایه توصیه نامه های واقع بینانه و کاربردی، در حل مسایل کشور مشارکت داشته باشد. بازخوردهای خوبی که از سوی رییس محترم جمهوری و معاون اول ایشان در هامش این توصیه نامه ها دریافت شد و ارجاع آنها به نهادهای ذیربط برای اقدام از یکسو و تماس نهادهای اجرایی با دانشگاه و سفارش انجام مطالعات مورد نیاز برای تدوین سناریوهای آینده از سوی دیگر، مایه دلگرمی همکاران علمی و اجرایی برای ادامه این راه شده است.

نباید فراموش کرد که در همین دوره کوتاه، ۲۲ طرح سیاستی مربوط به این جنگ نیز از سوی استادان این دانشگاه تدوین و ارایه شدند که از سوی دفتر ارتباط با جامعه و صنعت برای نهادهای گوناگون در سراسر کشور فرستاده و اعلام شده است که دانشگاه ما آماده اجرای این طرح ها برای بهبود شرایط زیست پساجنگ می باشد. در واقع، این نهاد علمی می کوشد تا به مرجع اصلی برگزاری گفتگوها و انجام پژوهش های مهم درباره کلیدی ترین مسایل جامعه ایران، منطقه و جهان بدل شود.

می توان گفت مهمترین وجه تمایز دانشگاه ما با دیگر نهادهای علمی می تواند آن باشد که دانش پژوهش محور^۱ را در خدمت حل مسایل عمومی جامعه قرار داده و بکوشد دانشجویانی تربیت کند که توانایی حل مشکلات و راهبری امور در جوامع پیرامون خود را داشته باشند.

رسیدن به این هدف و تداوم حیات دانشگاه ما در آینده، بستگی به چند امر دارد:

الف) افزایش کیفیت آموزش و پژوهش (در واقع، دانشگاه ما باید به طور جدی به دنبال آن باشد که سطح آموزش ها را به گونه ای ارتقا دهد که بتواند پژوهشگرانی کارآمد برای انجام پروژه های پژوهشی با هدف حل مسایل اجتماعی تربیت کند. تشکیل شورای پارسا با همکاری معاونت های آموزشی و پژوهشی و با حضور استادان صاحب نظر، برای ارتقای کیفیت، شکل و فرایند نگارش پایان نامه ها و رساله ها، یکی از اقدامات تازه در این زمینه بوده است).

ب) افزایش کیفیت اعضای هیات علمی و عملکرد ایشان در حوزه های پژوهشی و نوآوری های فکری و نیز افزایش کیفیت پشتیبانی های کارشناسان و کارکنان دانشگاه از استادان (برای این امر، آموزش منظم کارشناسان و فراهم آوردن زمینه تشکیل گروه های کاری میان ایشان برای گفتگو و تبادل نظر و دنبال کردن ایده های نو با هدف ارتقای عملکرد آنان ضروری است).

پ) افزایش نوآوری ها در دانشگاه در حوزه های گوناگون (به ویژه در تدوین برنامه بلندمدت دانشگاه می توان با نظرسنجی مداوم از دانشجویان برای آگاهی از دیدگاه ها و پیشنهادهای نوآورانه آنها، اقدام به راه اندازی «برنامه تغییرسازان»^۲ برای ترغیب جوانان به ارائه ایده های نو کرد).

ت) تداوم تمایز علمی و فکری این نهاد پیشرو در حوزه علوم اجتماعی در میان دیگر نهادهای مشابه در ایران و مناطق پیرامون (مراکز و قطب های پژوهشی و اتاق های فکر متعدد در این دانشگاه که برخی از آنها با همکاری دیگر نهادهای علمی معتبر در جهان راه اندازی شده اند، می توانند کانون های اصلی تولید دانش و اندیشه در حوزه های گوناگون علوم انسانی و اجتماعی باشند). به این ترتیب، با توجه به سرعت بالای تغییرات اجتماعی و فناورانه در جهان، راه چاره ما به روزرسانی سریع و مکرر محتوای درسی، تغییر شرایط کلاس های درس بر پایه فناوری های نوین، تعریف روش های نوین برای پژوهش های کاربردی، استفاده هرچه بیشتر از علم اطلاعات و دیجیتالی کردن فرایندها، گسترش قطب های علمی و یافتن منابع درآمدی مناسب برای اجرای این برنامه ها هستند.

^۱ Research-based Knowledge

^۲ Change Makers Programme

برای پیشبرد این برنامه ها، نیازمند اصلاح در ساختارها و رویه های مالی در دانشگاه هستیم. تمرکززدایی از ساختارهای مدیریتی و اعطای فرصت ها و اختیارات بیشتر به دانشکده ها و پژوهشکده ها برای اجرای ایده های نوآورانه و کسب درآمد، فراهم آوردن استقلال مالی همراه با نظارت دقیق و اصلاح دیوانسالاری مالی و چابک سازی پرداخت ها (از پاداش ها تا پژوهانه ها) از جمله اقداماتی است که نیاز است تا در دانشگاه صورت پذیرند.

در ماه های اخیر، معاونت پژوهشی دانشگاه در این راستا چند گام کوچک برداشته است. نخست آنکه در اصلاح شیوه نامه اجرای طرح های پژوهشی برون دانشگاهی، سهم بالاسری دانشگاه از هر پروژه را به دانشکده یا پژوهشکده ای که استاد مجری پروژه به آن تعلق دارد، اختصاص داده است. دوم آنکه، اقدام به اصلاح شیوه نامه های پژوهشی و بین المللی و به روزرسانی هزینه های برگزاری برنامه ها و یا مشارکت در رویدادها در بیرون از دانشگاه کرده است. سوم آنکه اساسنامه صندوق پژوهش و فناوری دانشگاه را تدوین کرده و با افزایش سهم دانشگاه نسبت به دیگر شرکا، آن را به تصویب هیات امنا رسانده است. چهارم آنکه، اساسنامه سازمان توسعه سرمایه گذاری دانشگاه را با همفکری استادان از دانشکده های گوناگون تدوین و به هیات دولت تقدیم کرده است. در صورت تصویب این اساسنامه از سوی هیات دولت، دانشگاه ما جزو پنج دانشگاه نخست کشور خواهد بود که امکان بهره مندی از امکانات این سازمان برای جذب بودجه و سرمایه گذاری در دانشگاه را خواهد داشت. و سرانجام آنکه، راه اندازی مرکز ارتباط با جامعه و صنعت به عنوان یکی از مدیریت های ذیل معاونت پژوهشی دانشگاه کمک کرده است تا در جذب پروژه های پژوهشی دستگاه های دولتی و خصوصی، شاهد جهش چشمگیری (حدود دو و نیم برابر) در ماه های اخیر نسبت به دوره های مشابه باشیم.

با اینهمه، نیک می دانیم که برای یافتن جایگاه مناسب علمی در میان دانشگاه های جهان، نیازمند انجام برخی اقدامات نیز هستیم. اصلاح فرایندهای داوری و انتشار کتاب های علمی ارزشمند به زبان های گوناگون در سطوح ملی و فراملی و نیز ثبت مجلات دانشگاه در پایگاه های استنادی معتبر از اهمیت ویژه ای برخوردارند. از سوی دیگر، در دانشگاه ما هنوز سامانه آمارگیری دقیقی برای گردآوری و تدوین گزارش از عملکردهای آموزشی، پژوهشی، بین المللی و دیگر زمینه های کاری در دانشگاه تدوین نشده و فرهنگ مستندسازی فعالیت های علمی همچنان به روندی رایج در دانشگاه بدل نشده است. ما نیازمند آن هستیم که کارشناسان خبره ای در این زمینه تربیت شوند تا بتوانند با روش های علمی نسبت به آمارگیری از عملکرد هر یک از استادان و دانشجویان، گروه های آموزشی و پژوهشی، دانشکده ها و پژوهشکده ها و دیگر مراکز زیرمجموعه دانشگاه اقدام کرده و این آمارها را در نظام های رتبه بندی ملی، منطقه ای و بین المللی به درستی وارد کنند.

در همین حال، یکی از شاخص های مهم سنجش عملکرد دانشگاه ها در نظام های رتبه بندی، مقایسه میزان درآمدزایی از محل انجام پژوهش های کاربردی در هر یک از بخش های دانشگاه می باشد. از این رو، یکی دیگر از اقدامات ضروری برای ارتقای جایگاه دانشگاه در نظام های رتبه بندی، دسته بندی دقیق درآمدهای حاصل از پژوهش های انجام شده در دانشگاه، به تفکیک گروه ها، دانشکده ها و پژوهشکده ها است.

موضوع دیگر در ارتقای جایگاه علمی دانشگاه، فراهم ساختن زمینه اشتغال دانش آموختگان در نهادهای داخلی و بین المللی است. مرکز آموزش های آزاد در دانشگاه علامه طباطبائی دوره های کوتاه مدت مهارت افزایی بسیاری را در سال های اخیر برگزار کرده و اینک نیاز است که گزارش های آماری دقیقی از میزان تاثیرگذاری این دوره ها در افزایش زمینه کاریابی یا کارآفرینی دانشجویان این دانشگاه به دست آید. کاربردی سازی علم در برنامه های درسی رشته های گوناگون و نیز تشکیل کانون دانش آموختگان دانشگاه نیز می توانند کمک موثری در سنجش میزان اشتغال دانش آموختگان باشند؛ به ویژه که بسیاری از اعضای خانواده دانشگاه علامه در مقامات عالی کشور در دهه های اخیر به خدمت پرداخته اند.

از سوی دیگر، ما نیازمند آن هستیم که با دعوت از شمار بیشتری از استادان برای تدریس به عنوان عضو هیات علمی و یا استاد مهمان، شاخص نسبت استاد به دانشجو را به معیارهای جهانی نزدیکتر کنیم. همچنین پذیرش دانشجویان و استادان بین المللی و فراهم آوردن محیطی مناسب زیست چندفرهنگی در دانشگاه (شامل کلاس ها، خوابگاه ها، و دیگر اماکن) می تواند فرصتی مناسب را برای دانشجویان و استادان ایرانی در زمینه تجربه تعامل بین المللی فراهم آورد. سیاست بین المللی شدن آموزش عالی که در دولت های دهم و یازدهم در دستور کار دانشگاه های ایران قرار گرفت، فرصتی را فراهم آورد تا در دانشگاه علامه طباطبائی از یک سو شاهد رشد چشمگیر دانشجویان بین المللی باشیم و از سوی دیگر، استادان بسیاری برای تدریس در دوره های کوتاه و بلندمدت به این دانشگاه بیایند و متقابلاً دانشگاه های بسیاری در سطح منطقه و نیز در دیگر قاره های جهان میزبان استادان این دانشگاه برای برگزاری دوره های آموزشی در رشته های گوناگون باشند. این تجربه ارزشمند، با همه گیری بیماری کرونا در قالب برگزاری نشست های مشترک آنلاین ادامه یافت؛ هرچند که تغییر رویکردهای مدیریتی در سال های بعدی، در تغییر شیوه نگرش و سطح تعامل با دانشگاه های دیگر کشورهای جهان تاثیرگذار بوده است.

و سرانجام، از دید پژوهشی، آنچه که بیش از هر چیز برای پیشرفت بخش پژوهش در دانشگاه علامه طباطبائی مورد نیاز است، اصلاح مفاد درس ها و روش های آموزشی برای تربیت پژوهشگرانی کارآمد با توان تحلیل و سنجش مناسب در جهت حل مشکلات و مسایل گوناگون جامعه است. در واقع، بزرگترین دانشگاه علوم انسانی و اجتماعی در کشور باید از ظرفیت های خود برای پیشبرد

برنامه های کمک به حل مسایل و مشکلات کشور، منطقه و جهان بهره جوید و تربیت نیروی انسانی کارا به عنوان مهمترین زیرساخت پیشرفت و توسعه، در بالای دستور کار آن جای گیرد. در حالی که همچنان تولید مقاله شاخص اصلی سنجش عملکرد پژوهشی استادان به شمار می رود، به باور بسیاری از استادان و پژوهشگران، ماهیت علوم انسانی و اجتماعی ایجاب می کند که انجام هر دو گروه «پژوهش های کاربردی و بنیادی» با هدف راهبری سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جوامع و بهره وری از نتایج این پژوهش ها در بخش های گوناگون جامعه، ملاک اصلی سنجش میزان کارآمدی بدنه علمی دانشگاه باشد.

در شهریورماه ۱۴۰۴ معاونت پژوهشی دانشگاه میزبان رئیس موسسه استنادی و پایش علم و فناوری جهان اسلام^۱ و همکارانشان در دانشگاه بود. در گفتگویی نزدیک به سه ساعت، به بررسی شاخص های سنجش عملکرد دانشگاه ها و رتبه بندی جایگاه آنها پرداخته شد. در این نشست، مدیران و معاونان بخش های گوناگون دانشگاه نقدهای خود نسبت به شاخص های عمومی سنجش عملکرد دانشگاه ها را مطرح کردند. برای نمونه، گفته شد که در اغلب دانشگاه های معتبر جهان می توان دید که در حوزه علوم انسانی و اجتماعی، برای ارایه نظریه یا ایده ای نو، نگارش کتاب بیش از نگارش مقاله اهمیت دارد. نکته قابل توجه آن بود که همکاران این پایگاه استنادی اذعان داشتند که به کارگیری شاخص های یکسان برای سنجش عملکرد یک دانشگاه تخصصی علوم انسانی و اجتماعی با دانشگاه های جامع، فنی و مهندسی یا پزشکی، نمی تواند تحلیل درستی به دست دهد. در واقع، به گفته مدیر این موسسه، بی همتایی دانشگاه علامه طباطبائی سبب شده است که امکان مقایسه عملکرد آن با دیگر دانشگاه ها در جهان اسلام دشوار باشد. از این رو، توافق شد که با همفکری، به اصلاح برخی شاخص ها برای سنجش عملکرد دانشگاه ها در رشته های علوم انسانی و اجتماعی بپردازیم.

به این ترتیب، به نظر می رسد وظیفه اصلی یک نهاد علمی مانند دانشگاه علامه طباطبائی، آن است که با بهره گیری از دانش، تجربه و بنیه علمی استادان، پژوهشگران، دانشجویان و کارشناسان خود و استفاده از ابزار و روش های نوین، به یک نهاد پیشرو برای حل مسایل اجتماعی در سطوح ملی، منطقه ای و بین المللی تبدیل شود. آنچه که به ویژه در اصلاح شاخص های سنجش عملکرد دانشگاه ما دارای اهمیت است، آن است که به یاد داشته باشیم ماهیت علوم انسانی و اجتماعی به گونه ای است که نیازمند انجام پژوهش های کاربردی با هدف حل مسایل و مشکلات جامعه انسانی است و در واقع، می توان گفت که: «تاثیر و ضریب نفوذ

یک دانشگاه علوم انسانی و اجتماعی، از میزان استفاده از نتایج پژوهش های کاربردی آن دانشگاه در بخش های گوناگون جامعه و

دولت بر می آید.»